

Zpráva o zasedání ministrů zahraničních věcí členských států
Varšavské smlouvy v Moskvě ve dnech 6. - 17. června 1966

Na poradě prvních tajemníků bratrských stran členských států Varšavské smlouvy u příležitosti XXIII. sjezdu KSSS, bylo rozhodnuto, že za účelem přípravy zasedání Politického poradního výboru se v Moskvě sejdou ministři zahraničních věcí členských zemí, aby posoudili návrh dokumentu k současné problematice evropské bezpečnosti, jehož přípravou byl pověřen SSSR a pokračovali v úsilí o vypracování jednotného stanoviska k otázkám zdokonalení činnosti Varšavské smlouvy.

Z podnětu SSSR byla svolána do Moskvy porada expertů ministerstev zahraničních věcí s cílem připravit zasedání ministrů. Na této poradě zástupci MZV BLR, ČSSR, MLR, NDR a PLR vyslovili svoji podporu sovětskému návrhu Deklarace o upevnění míru a bezpečnosti v Evropě a předložili své připomínky. Rumunští soudruzi předložili vlastní návrh Deklarace a prosazovali, aby se při dalších jednáních vycházelo z obou podkladů a aby ze společného jednání vyplynul dohodnutý text dokumentu.

Zasedání ministrů zahraničních věcí se konalo ve dnech 6. - 17. června 1966. První schůze ministrů schválila bez připomínek dva body pořadu jednání:

1) výměna názorů o otázkách evropské bezpečnosti za současné mezinárodní situace a projednání návrhu Deklarace o upevnění míru a bezpečnosti v Evropě, který má být předložen Politickému poradnímu výboru,

2) opatření ke zlepšení činnosti Varšavské smlouvy.

Dále bylo dohodnuto, že na závěr porady bude uveřejněna stručná zpráva o jejím konání.

V souvislosti s přijetím pořadu jednání nadhodil s. Gromyko na první schůzi otázku, jakým způsobem by měl Politický poradní výbor zaujmout stanovisko k agresi USA ve Vietnamu. Za vhodnější než rozšíření pasáže v dokumentu pokládal samostatné prohlášení.

Ponechal úvaze zúčastněných delegací, zda návrh vypracovat na poradě ministrů nebo později v období do zasedání PPV. Všichni účastníci se vyslovili pro samostatné prohlášení, pouze s. Manescu si vyhradil stanovisko rumunských orgánů.

Na závěrečné schůzi ministrů se všechny delegace shodly na tom, že by bylo vhodné, aby PPV přijal prohlášení k americké agresi ve Vietnamu. S. Naszkowski navrhl požádat SSSR, aby připravil příslušný návrh. S. Manescu prohlásil, že rumunští soudruzi jsou připraveni spolupracovat při vypracování návrhu prohlášení a že před zahájením jeho přípravy by věc prokonzultovali s vietnamskými soudruhy.

1. Příprava návrhu Deklarace o upevnění míru a bezpečnosti v Evropě

Základní stanoviska v úvodních projevech, zaměřených na vlastní přípravu dokumentu, byla v podstatě sbodná. Z projevu s. Manescu ovšem vyplynulo, že rumunské stanovisko vychází ze snahy postavit do popředí pozitivní elementy evropské situace a oslabit argumentaci o hlavním zdroji nebezpečí v Evropě, jež spočívá v politice NSR a jejím úsilí o přístup k jaderným zbraním.

Jednání probíhalo na úrovni ministrů a v redakční komisi, na úrovni náměstků ministrů zahraničních věcí. Celé jednání bylo vlastně diskusí šesti delegací s rumunskou delegací. V určitých momentech, zejména v počátečním období, docházelo i k ostrým polemickým výměnám názorů. Celkově však bylo zachováno dobré pracovní ovzduší.

Na rozdíl od šesti delegací, jež - s některými připomínkami a doplňky - obhajovaly návrh, který v pověření porady prvních tajemníků připravil SSSR, rumunská delegace, vycházející z neustále zdůrazňovaného stanoviska rovnosti členských států Varšavské smlouvy, požadovala vypracování nového, kolektivně

připraveného textu a naznačila pochybnosti, zda k pověření SSSR vypracovat návrh dokumentu skutečně došlo.

Předložený rumunský návrh byl koncipován tak, že sice zahrnoval velkou část formulací převzatých ze sovětského návrhu, avšak s rozdílným důrazem na jednotlivé otázky a jejich přesku- pením značně měnil celkové zaměření a tón dokumentu. Návrh ostře kritizoval americký imperialismus, avšak velmi slabě vy- jádřil kritiku politiky NSR, kterou neadresoval vládě, ale zá- padoněmeckým militaristickým a agresivním kruhům. NATO a orga- nizaci Varšavské smlouvy charakterizoval tak, že to mohlo vy- volat dojem, že jsou stavěny do jedné roviny, i když v požadavku současného rozpuštění bloků přejal sovětskou formulaci. Rumunský návrh opomenul nešíření jaderných zbraní a používal čínské for- mulace o zničení jejich zásob. Hlavní důraz kladl na podrobný výčet různých aspektů praktické, zejména dvoustranné spoluprá- ce mezi státy v oblasti hospodářské, kulturní, vědecke technic- ké atd., čímž ustoupilo do pozadí prosazování zásadních poli- tických požadavků.

Při obhajobě a prosazování svého stanoviska usilovala rumunská delegace o to, aby analytické části dokumentu byly co nejkratší a jasné převahy nabyla závěrečná část, obsahující návrhy. Přitom neustále uváděla, že v zásadě zastává stejné stanovisko jako ostatní delegace a že k mírným formulacím ji vedou taktické úvahy.

Z postupu rumunské delegace bylo zřejmé, že kalkuluje také s tím, že zájem ostatních účastníků na tom, aby se do popředí nedostaly zjevné rozpory, bude nakonec převažujícím hlediskem pro jejich postup. Sovětská strana po čtyřech dnech jednání, v nichž zaujímala pevné stanovisko, přehodnotila svůj postup a plně zaměřila své úsilí na vypracování společně dohodnutého textu.

To se projevilo v tom, že z dvoustranného sovětsko-rumunského jednání vzešel materiál, který představoval - až na několik závažných vyjímek - dobrý základ společného dokumentu o evropské bezpečnosti. Hlavním výsledkem bylo přijetí formulací, které se značně přiblížily zásadnímu stanovisku šesti. Společným úsilím všech delegací byly v závěrečné části jednání v materiálu provedeny ještě určité úpravy, jejichž výsledkem bylo další zlepšení textu.

Rozdílnost názorů mezi šesti delegacemi na jedné a rumunskou delegací na druhé straně se v průběhu jednání projevila zejména v těchto otázkách:

Pojetí Deklarace o upevnění míru a bezpečnosti v Evropě

Při diskusi o formulacích dokumentu vycházela rumunská delegace z nekritického pohledu na evropskou situaci. Kladla jednostranný důraz především na kladné jevy v evropské situaci a usilovala o to, aby Deklarace byla převážně výzvou ke spolupráci. Z původního rumunského textu i výměny názorů bylo zřejmé, že rumunská delegace usiluje hlavně o takové formulace, které by byly příznivě přijaty vládami západoevropských států. Delegace ostatních socialistických zemí se zasazovaly o to, aby byl podán reálný obraz současného evropského vývoje, pro který jsou charakteristické dvě tendence - pozitivní i negativní. Tomuto hodnocení musí odpovídat i společný dokument, nemá-li vést k nesprávným jednostranným závěrům, vyvolávat iluze a nepodstatné naděje.

Význam Postupimské dohody

Šest delegací vycházelo z názoru, že v úvodní části dokumentu nelze opominout výklad významu Postupimské dohody, jež je politickým a právním základem poválečného evropského uspořádání, jmenovitě pokud jde o Německo, jemuž Postupimská dohoda stanovila perspektivu mírumilovného a demokratického státu. Rumunská delegace označovala Postupimskou dohodu za jeden z dokumentů,

jež stanoví poválečné uspořádání v Evropě, se zřejmým cílem zmírnit zaměření této pasáže proti politice NSR. Namítala zejména proti formulacím, jež by se mohly vykládat tak, že obsah Postupimské dohody zůstává hlavní náplní současné politiky socialistických zemí v Evropě. Ve společném návrhu Deklarace zůstala otázka Postupimské dohody v omezeném rozsahu, ale její význam je zásadně vyjádřen.

Hodnocení militaristické a revanšistické politiky vlády NSR

Všechny delegace, kromě rumunské, se důrazně stavěly za jasné odhalení nebezpečné politiky západoněmecké vlády. Upozorňovaly, že oslabení kritiky politického kursu vlády NSR by vedlo ke zkreslenému výkladu současné situace v Evropě a k nepodstatnému optimismu. Stanovisko rumunských soudruhů, i když na zasedání doznalo určitého vývoje směrem ke vzájemnému sblížení, nicméně nadále setrvává u toho, že všeobecně a povrchně konstatuje odpovědnost militaristických a revanšistických kruhů západního Německa, vyhýbá se výslovnému prohlášení o odpovědnosti vlády NSR za nebezpečný kurs západoněmecké politiky a odmítá vyjádření svazku mezi USA a NSR jako "osy Washington - Bonn". Některé formulace v dohodnutém konkrétním znění návrhu Deklarace nesou stopy rumunského odporu proti jednoznačné kritice vládní politiky NSR, v celku však nezkrslují naše zásadní stanovisko.

Postoj k úsilí vlády NSR získat přístup k jaderným zbraním

Šest delegací vycházelo z toho, že boj proti jadernému vyzbrojování NSR je z hlediska evropské bezpečnosti prvořadým aktuálním úkolem členských států Varšavské smlouvy. Proto bylo úsilí o znemožnění přístupu NSR k jaderným zbraním - a to v jakékoliv formě - postaveno jako první bod v závěrečné části sovětského návrhu. Rumunská delegace věnovala této otázce ve svém návrhu minimální pozornost, hovořila o tom, že aktuálnost jaderného vyzbrojení NSR v poslední době poklesla a argumentovala

potřebou vyváženého dokumentu, v němž podle jejich názoru nelze klást přílišný důraz na otázky, jež by znemožňovaly, aby celkově dokument vyzněl pozitivně. V důsledku důrazné a přesvědčivé argumentace šesti delegací, které rumunská delegace nebyla s to vyvrátit, došlo z rumunské strany k určitým ústupkům. Rumunská delegace však nepřistoupila na to, aby tato pasáž dokumentu obsahovala varování, že státy Varšavské smlouvy podniknou odvetná opatření, získá-li NSR přístup k jaderným zbraním.

Nedotknutelnost hranic v Evropě

Šest delegací označovalo zajištění nedotknutelnosti evropských hranic za ústřední a výchozí bod v úsilí o zajištění bezpečnosti v Evropě. Rozdílnost v názorech o této otázce se netýkala samotné podstaty, ale spíše toho, jaký důraz má být na ni v Deklaraci kladen. Rumunská delegace - vycházejíc ze snahy dosáhnout co nejslabší formulace, nepřistoupila na varování adresované vládě NSR pro případ, že by došlo k narušení hranic socialistických zemí. Aniž by uvedla věcné důvody, rumunská delegace rovněž odmítla zařadit do dokumentu prohlášení, že účastníci Varšavské smlouvy nemají žádné územní nároky vůči žádnému evropskému státu. Argumentovala pouze tím, že "jde o věc obecně známou" a že "je proti jednostranným prohlášením". Nelze se při hodnocení tohoto stanoviska vyhnout domněnce, že se RSR nechce vázat s ohledem na vlastní hranice.

Hodnocení politiky bloků

Šest delegací důrazně vystupovalo proti paušálnímu pojetí politiky bloků, z něhož původně vycházela rumunská delegace. Toto pojetí by umožňovalo nesprávný výklad tím, že by NATO i organizace Varšavské smlouvy stály v jedné rovině. V průběhu jednání přistoupila rumunská delegace na takové formulace, jež československá, sovětská a další delegace považují za dostačující. Svě původní formulace však zařadila do vlastního návrhu uvedeného v dokumentu jako nedohodnutý. Při jednání o této otázce rumunská

delegace rozhořčeně odmítala názor, že by neměla třídní a politicky diferencované stanovisko k vojenským seskupením.

Postup čs. delegace

Při jednání vycházela čs. delegace ze schválených pokynů a spolupracovala se všemi delegacemi. V průběhu jednání došlo ke třem schůzkám s. Davida se s. Gromykem.

V úvodní části jednání na úrovni expertů předložila čs. delegace některé připomínky k sovětskému návrhu dokumentu. Čs. návrh týkající se výslovné zmínky o mnichovském diktátu byl zařazen do konečného textu. Na návrh čs. delegace byl dokument dále doplněn formulací o mírovém soužití států s rozdílným společenským zřízením a v upraveném znění byl z čs. popudu rozšířen bod závěrů o celoevropské spolupráci. Vyjmenování zásad vztahů mezi evropskými státy bylo na čs. návrh rozšířeno o zákaz použití síly a hrozby silou v mezinárodních stycích, což přispělo k politické vyváženosti rumunského návrhu na dobré sousedské styky.

Když již bylo zřejmé, že ve formulování několika důležitých otázek nebude možno na úrovni ministrů zahraničních věcí dosáhnout dohody, spolupůsobila čs. delegace na urychlené zakončení jednání a snažila se zabránit dalším průtahům. Proto vyslovila ke společnému materiálu, který vzešel ze sovětsko-rumunského jednání, pouze zásadní připomínky a nepředkládala - stejně jako delegace MLR - písemné pozměňovací návrhy, jako to učinily delegace PLR, NDR a MLR, neboť v té době bylo již zcela zřejmé, že předložení takových připomínek povede k dalším nežádoucím průtahům a jen málo ke zlepšení dokumentu. Průběh jednání toto čs. stanovisko plně potvrdil.

2. Jednání o opatřeních ke zdokonalení činnosti Organizace Varšavské smlouvy.

V diskusi o této otázce na schůzi ministrů zdůraznily delegace šesti zemí naléhavost vypracování souboru opatření k dokonalejšímu využívání mechanismu Varšavské smlouvy. Aktuálnost úkolu spojovaly s hodnocením Varšavské smlouvy jako významného nástroje posilování jednoty a obranyschopnosti evropských socialistických zemí. Důležitost přisuzovaly především zdůraznění pravomocí Politického poradního výboru, včetně jeho rozhodovací pravomoci v otázkách upevnění obranyschopnosti členských zemí, stanovení pravidla o zastoupení na nejvyšší úrovni na poradách PPV, pravidelnosti konání jeho porad, vytvoření Stálé komise pro zahraničně-politické otázky a vytvoření Spojeného sekretariátu. Vyslovily podporu "návrhu ustanovení", jenž byl krátce před zahájením moskevského jednání ministrů zahraničních věcí rozeslán jako návrh NDR prvním tajemníkem ÚV SED s. Waitrem Ulbrichtem prvním tajemníkům ÚV bratrských stran.

Delegace RSR dala již při zařazování bodu na pořad jednání najevo, že její pozice zůstala od schůzky náměstků ministrů zahraničních věcí v Berlíně v podstatě nezměněna. V diskusi na schůzi ministrů zopakoval s. Manescu základní rumunské téze k této otázce a odmítl návrh NDR především s poukazem na to, že má povahu statutárního dokumentu. Vyslovil však ochotu podílet se na přípravě opatření, jež by zajistila dokonalejší přípravu porad PPV.

K podrobnému projednání návrhu NDR a námětů předložených v diskusi ministry, byla ustavena pracovní skupina. Z průběhu jejího jednání vyplynulo, že v otázce zdokonalení ústrojí Varšavské smlouvy nadále trvá situace, jež byla zaznamenána na poradě náměstků ministrů zahraničních věcí v Berlíně v únoru 1966. Rumunské delegace odmítla myšlenku institucionalizace Varšavské smlouvy, prohlásila za chybná rozhodnutí PPV z roku 1956 o zřízení Stálé

komise a Spojeného sekretariátu a prohlásila za základní funkční zásadu Varšavské smlouvy metodu konzultací, která současně musí respektovat princip, že pouze vedení strany a vláda každé země řídí a provádějí zahraniční politiku svého státu a jsou za ně plně odpovědní. Návrhy na posílení pravomoci PPV, zejména jeho rozhodovací pravomoci, na zřízení Stálé komise a Spojeného sekretariátu označila za nepřijatelné s tím, že obsahují prvky neslučitelné se svrchovaností členských států. Rovněž se kriticky vyjádřila k funkci generálního tajemníka Varšavské smlouvy. Odmltla s poukazem na vhodnost zachování zynější praxe návrhy týkající se pravidelnosti porad PPV a označila návrh na stanovení jednotné úrovně zastoupení na poradách PPV na úrovních nejvyšších stranických a státních představitelů za neslučitelný s čl. 6 Varšavské smlouvy.

Průběh jednání ukázal, že v současné době existuje jen velmi omezený okruh opatření, o nichž je možné dosáhnout jednomyslného souhlasu. Možnost dohody se redukuje v podstatě na dvě otázky: a) opatření k důkladnější přípravě porad PPV, jako je včasné rozesílání materiálů; b) zřízení nevelkého technického sekretariátu PPV k organizačně technické přípravě a zajišťování porad PPV.

Tato dvě opatření, spolu s dalšími dvěma samozřejmými zásadami (konání porad PPV střídavě v hlavních městech členských zemí pod předsednictvím zástupce hostitelské země a možnost přizvání pozorovatelů nečlenských států po dohodě mezi členy) byla zformulována pracovní skupinou v návrhu podkladu pro schůzi ministrů. V oddíle, týkajícím se zřízení technického sekretariátu, se předvíдалa tato hlavní opatření:

- 1) zřídit stálý technický sekretariát PPV s ryze technickými funkcemi;
- 2) členy sekretariátu budou pracovníci vyslaní členskými státy (po jednom z každého státu) a minimální administrativně technický personál;
- 3) vedoucím sekretariátu bude střídavě vždy na tři roky jeden z vyslaných pracovníků s tím, že první tři roky bude tuto funkci zastávat sovětský zástupce;
- 4) sídlem sekretariátu bude Moskva.

Delegace RSR vycházela z toho, že přijetí těchto doporučení bude znamenat, že se ostatní socialistické země vzdají svých návrhů na další opatření k posílení činnosti organizace Varšavské smlouvy. Proto delegace šesti zemí na poradě ministrů označily připravené návrhy za zcela nepostačující a potvrdily svou připravenost dále usilovat o realizaci účinných opatření. Vyslovily však ochotu přijmout návrh na zřízení technického sekretariátu s tím, že to neznamena opuštění jejich stanoviska v otázce zřízení Spojeného sekretariátu.

Delegace RSR odmítla takto definovanou dohodu a porada ministrů proto konstatovala, že o opatřeních ke zlepšení činnosti Varšavské smlouvy nebylo dosaženo dohody.

Z á v ě r y :

1) Připravený návrh Deklarace poukazuje na všechny důležité jevy současné mezinárodní situace v Evropě, správně je hodnotí a vytyčuje pro nejbližší období hlavní úkoly směřující k zajištění a upevnění evropské bezpečnosti. Široká výměna názorů a obšírné diskuse o všech aspektech problematiky přispěly ke zpřesnění formulací a k obohacení původního návrhu některými novými myšlenkami. I když opatření, navrhovaná v oblasti dobrých sousedských vztahů mezi evropskými státy zaujímají neúměrnou část a přední místo, návrh Deklarace jako celek vedle kladných jevů v evropské situaci důrazně ukazuje na nebezpečí, jež vyplývají z agresivní politiky USA a z militaristického a revanšistického politického kursu západního Německa.

Pro odpor rumunské delegace nebyly přijaty návrhy ostatních šesti delegací zařadit do návrhu Deklarace

- a) důrazné varování proti umožnění přístupu NSR k jaderným zbraňům v jakékoliv formě (str. 5 návrhu)
- b) výraznější formulaci o hranicích a rozhodné varování proti jejich narušení (str. 6 návrhu) a

c) prohlášení, že členské státy Varšavské smlouvy nemají žádných teritoriálních nároků (str. 13 - 14 návrhu).

Připravovaný návrh Deklarace je dobrým základem pro nadcházející jednání Politického poradního výboru, zejména bude-li do konečného znění zařazena podstata uvedených návrhů šesti delegací.

Požadavky rumunské delegace, týkající se doplnění návrhu

a) o další charakteristiku vojenských seskupení (str. 11 návrhu) a

b) o rozvedení otázky sjednocení Německa (str. 14 návrhu), vyplývají z pozic, které v poslední době zdůrazňují dokumenty a projevy rumunských soudruhů. Z jejich formulace a z celkového postupu rumunské delegace lze však soudit, že je uplatňuje především s cílem vyvážit výhrady šesti delegací.

2) Rumunské stanovisko bylo v průběhu diskusí o evropské bezpečnosti do hloubky poznáno. U rumunských soudruhů nejde pouze o chleby na NSR, vyplývající především z ekonomických zájmů. Motivace jejich názorů má hlubší kořeny. Vychází z podceňování záporné úlohy a nebezpečných záměrů NSR a v důsledku toho z přecenění pozitivních tendencí v kapitalistické Evropě. Rumunští soudruzi jsou zahleděni do svého návrhu na rozvoj "dobrých sousedských vztahů mezi evropskými státy" a považují jej za jeden z hlavních instrumentů ovlivnění situace v Evropě. Při zdůrazňování "perspektivy sjednocení Německa" se domnívají, že otupí ostří revanšistické politiky NSR a že ovlivní příznivé stanovisko západních mocností k jednání o evropské bezpečnosti, zvláště že přiblíží socialistickým zemím Francii. Předbíháním v otázce "bloků" chtějí působit na rozklad NATO. To je vede ke konkrétním závěrům ve vztahu k organizaci Varšavské smlouvy, kterou nechtějí ani navenek ani uvnitř posilovat a žárlivě stráží jakékoliv pokusy o rozhodující roli jejich orgánů, kterou si vykládají jako nadstátnost. V souladu s tímto kursem je známa přecitlivělost rumunských soudruhů v jejich pojetí rovnoprávnosti.

3) Rumunská snaha ovlivnit mezinárodně politické vystupování Politického poradního výboru Varšavské smlouvy ve smyslu vlastních zahraničně politických hodnocení a závěrů RSR je novým faktorem. Při přípravě návrhu Deklarace o evropské bezpečnosti se tento úmysl projevil, ale neprosadil se. Naopak. Jednotné stanovisko ostatních zemí a jejich shodné hodnocení evropské situace příznivě ovlivnilo původní koncepci RSR. Je správné na této cestě vysvětlování pokračovat, soustavně udržovat s RSR kontakty a volit formy častých trpělivých a otevřených soudružských diskusí.

4) Delegace šesti zemí prosazovaly v podstatě ve stejném rozsahu návrhy opatření ke zdokonalení činnosti Varšavské smlouvy, jako na berlínské poradě náměstků ministrů zahraničních věcí v únoru 1966.

Delegace RSR znovu definovala své stanovisko k této otázce. Vyslovila se proti institucionalizaci Varšavské smlouvy, proti rozhodovací pravomoci PPV, proti stanovení pravidelnosti jeho porad a pravidlu o jednotném zastoupení na nejvyšší úrovni, proti zřízení Stálé komise pro zahraničně politické otázky a Spojeného sekretariátu. Vyslovila se pro zlepšení příprav k poradám PPV a pro vytvoření technického sekretariátu PPV. Označila za hlavní metodu spolupráce členů Varšavské smlouvy konzultace, prováděné podle potřeby na různých úrovních a při různých příležitostech a založené na přísném respektování svrchované rovnosti všech členských států.

Z jednání vyplývá, že možnost dohody o společných opatřeních ke zdokonalení Varšavské smlouvy se redukuje na značně omezenou oblast, která nezahrnuje žádné z důležitých opatření.

+ + +

Na závěrečném zasedání byl podepsán Protokol o poradě ministrů zahraničních věcí členských států Varšavské smlouvy, který shrnuje výsledky jednání (viz příloha V).

Dále byl schválen text komuniké o zasedání jež bylo uveřejněno.

Byla rovněž vyjádřena všeobecná shoda, aby porada ministrů zahraničních věcí doporučila, aby zasedání Politického poradního výboru v Bukurešti bylo zahájeno v odpoledních hodinách dne 4. července 1966.